

ЛИЧНОСТ И ЖИВОТ ДРУШТВЕНЕ ЗАЈЕДНИЦЕ

Илија Кајтез

Војна академија, Универзитет одбране Београд

„Не брини се за количину него за квалитет својих поштовалаца: непријатно је кад се човек не допада добрим људима, али не допадати се злим људима увек је добро“ (Сенека).

Бити људско биће у биолошком смислу није наш избор, јер су човеку (за)дати и поклоњени живот, облик и тело без икаквог учешћа његове воље, али је зато изузетно захтевно постати личност¹, јер то од сваког човека-појединца тражи много плодног одрицања, самопрегора, смисленог рада и напора, а о великим и светско-историјским личностима² у људској заједници да и не трошимо речи. Има много теорија о личности³

¹ „Реч 'личност' је превод латинске речи персона. У античко доба та реч је имала два значења. У почетку је означавала маску коју су антички глумци носили на себи за време позоришних представа. Међутим, у току времена значење речи 'персона' променило се и она је од маске почела означавати самог глумца, човека који носи маску. Фигуративно речено можемо рећи да бихевиористе више занима 'маска' а дубинску психологију 'глумац' који је испод маске... Личност је јединство општег и појединачног. У категорију личности садржане су како опште особине заједничке свима људима и универзално присутне, тако и особине непоновљиве специфичности, које одређени... индивидуум чине различитим од свих људи. Појам личности обухвата особине које су у читавом временском развоју човека – који је сам по себи скоковит и дисконтинуиран – ипак релативно константне и које осигуравају преко потребан психолошки континуитет, без којег би човек изгубио свој властити идентитет.“ Мladen Zvonarević, *Socijalna psihologija*, Školska knjiga, Zagreb, 1985. str.135–136.

² „Јер, као што ја појмим, општа историја, историја онога што су људи урадили на овом свету, јесте историја великих људи... Ти велики људи били су вођи људи, они су изграђивали људе, били су њихови заштитници,... творци свега онога што је општа маса људи тежила да учини или да постигне; све ствари које видимо савршене на свету јесу у ствари крајњи материјални резултат, практично остварење и оваплоћење мисли које су сијале у великим људима, посланим на свет, душа целе светске историје, може се праведно тврдити, јесте историја тих људи... Велики људи су извор користи и светлости, они су светлост која осветљава мрак света. Велики човек је израз урођене оригиналне умности, мушкости и херојске племенитости – у чијим се зрацима свака душа осећа добро.“ Тома Карлајл, *О херојима, хероизму и обожавању хероја у историји*, Српска књижевна задруга, Београд, 1903. (превод Б. Кнежевић), стр. 1–2.

³ Колико су феномени човека, друштва и космоса сложени, загонетни и тајанствени лепо поткрепљује размишљање француског филозофа Паскала: „Ми немамо довољно

које на разне и разноврсне начине и из различитих углова и сазнајних нивоа покушавају да одгонетну тајну људске самобитности, али без обзира на који део личности се нека теорија односи, да ли се углавном, претежно и суштински усмерава на социјални, духовни, телесни, историјски, психички живот човека или углавном вредности, знања и врлине личности, или пак идеје и мудрости које заступа личност и њену улогу у светско-историјским догађањима мора се знати да личност изнад свега подразумева вредног, врсног човека⁴, човека знања, врлина и великих достигнућа, и да је ту реч о таквом и ретком човеку који има лични значај и огромно значење у својој заједници. Велике личности имају утицај, њихове речи тежину, идеје снагу и потребан смисао у многим заједницама, а ако је реч о великанима историје и легендама људског рода онда се њихов дар шири и дела памте у васколиком свету. Има личности који су родитељи народа и очеви држава, то су они ретки људи према којима се именују небеске звезде, месеци и ретка годишња доба, реке и градови, покрети и преврати, епохе и империје. Човек као личност показује сву снагу и моћ људског рода, досега својих крила и лепоту лета васионе. Мудро говори Толстој: „један од главних узрока нашег лошег живота је у томе што, кад нешто чинимо, не чинимо то ни ради свога тела ни ради

знања да бар колико толико схватимо живот човечијег тела ... телу треба места, времена, кретања, топлоте, светлости, хране, воде, ваздуха и много другог. А у природи је све у тако тесној вези међу собом да се не може знати једно а да се не изучи друго. Не могу да се познају делови а да се не изучи и целина. Живот свога тела ми ћемо разумети само онда кад научимо све оно што њему треба; а да то постигнемо неопходно је да изучимо целу васиону. Али, васиона је бесконачна, и њено познавање је недостижно човеку. Према томе, ми не можемо потпуно да разјаснимо ни живот свог тела!“ Ипак да би охрабрили истраживање Човека наводимо мудре речи нашег писца Меше Селимовића: „Говоре да је спознаја божје мудрости могућа само одабранима, само ријеткима. А шта остаје нама? Да спознамо оно што можемо. Ако врабац не може прогутати залагај Анка-птице, узмеће колико је у стању. Тестијом не можеш захватити цијело море, али и оно што захватиш и то је море“.

⁴ О, како је од различитог и разнобојног света тајни саткано људско биће, нико никад спознати неће колико год било научника, института тела и лабораторија душе, зграда од науке и соба од мудрости, врсних генија у људском роду, и колико год је написано и биће некад сабрано књига о човеку, забележено многих мудрих порука и добронамерних препорука за људски род на камену уклесаних, у шумским пећинама сакривених од људи, звери, ветрова, воде и пожара, срочено прича и испојано песама, написано комедија, драма и трагедија, остављено слика и преточен живот људи на платно, човек јесте и остаје једна непресушна и једина истинска коб, страст, тајна и муза свих створених уметности, научних истраживања, умних домета, људских долета и врсних узлета, јер све се у суштини света okreће око самог човека. Ми људи смо себи највећа загонетка, и сама тајна – Човек треба да реши своју загонетку и ту као да нема ни истинског почетка, краја, средине, ни само поља Истине или само корова лажи, јер све је једна бескрајна, бесконачна, слојевита и развојна игра. Смисао Свега је игра у океану бескраја Космоса и забављање Звезда, да се свима свиде наше игре са самим собом и увек изнова испробају све људске могућности, да би можда и некад дошло до укључивања у Игру онога који је посејао све пешчане плаже света на којима се људи играју и које валови ветра стално и изнова поравнају да виде снагу, упорност, машту и искуство тајновитог и створеног бића које се зове Човек.

своје душе, него само ради тога да стекнемо одобравање људи“.⁵ Личност снагом својих идеја, визијом будућих дана и због сталне посвећености општем добру увек чини она дела, подвиге и радње која су често пута и против свих или већинског мишљења средине, најмање да би човек-личност повлађивао себи и своје слабом телу него из дубоког и чврстог уверења да чини исправну и велику ствар за своју заједницу и за неповратно време у коме живи и да ће његово бесмртно дело надживети њега и све савременике. Личност је не једном у историји стоички страдала и још увек страда увек зарад својих врсних идеја и великих животних идеала. Само онај човек који стреми звездама има проблема са другим људима, јер људска завист је често уништила многе узвишене идеале света.

Личност је визионар нових дана који има моћ да види оно што долази и чему се треба одлучно кретати у сусрет док дремљива, успавана и кратковида маса велича само оно дневно, чулно, приземно и што сигурно пролази без видљива трага. Мудри Карлајл који је о свему добро промислио говори о великој личности као о даровитом човеку: „који види битну тачку и оставља све друго на страну као сувишно: и то је његова способност, способност човека од посла, да он распознаје прави изглед ствари с којим има да ради, а не лажан површан изглед“. Велики људи су пре свега људи визије, дела и акције, људи општег добра и бића небеског светла. Личност је дубок и мисаон човек који има моћ и дар да све појавне, површне ствари, људе, друштвене процесе и општа стања заједнице сагледава у духу њихове суштине и најдубљег битка. Велики људи и личности света говоре мало, а чине чуда, јер је њихов свет божанствени свет ћутања⁶. Личност у своје дело уграђује без остатка увек најбољи део себе, своју снагу, душу и дух, све своје плодне боли, патње, снове, узлете и падове, сва своја животна искуства и непроспаване ноћи и сву своју огромну моћ, орканску веру и небеску љубав. Ништа није створено без патње, трпљења, визије и бескрајне посвећене љубави. Нема погледа горског сокола без мукотрпног и дугог успињања стрмим и опасним литицама живота.

Потребно је видети какав је однос човека–личности и друштвене заједнице, у каквим је све испреплетеним и сложеним односима човек, појединац, индивидуа, а поготово велике личности са временом, окружењем, блиским и даљим људима у својој заједници и шта личност

⁵ Толстој, *Пут у живот*, II део, Златна књига, Лесковац, 2009. (орг. Лев Николаевич Толстой, *Путь жизни*,) стр. 7.

⁶ „Велики ћутљиви људи! Гледајући у наоколо на хучну празнину света, на речи с мало значаја, на радње с мало вредности, човек воли да размишља о великом царству ћутања. Племенити, ћутљиви људи, расејани тамо амо, сваки на свом пољу; ћутке мислећи, ћутке радећи... Они су со земље. Земља која нема ни једног или има мало таквих људи на рђавом је путу, као шума која нема коренова, која се сва претворила у лишће и грање... Тешко нама ако немамо ништа друго него само оно што можемо показати или рећи. Ћутање, велико царство ћутања; више од звезда, дубље од краљевства смрти! Само је оно велико; све друго је мало.“ Тома Карлајл, *О херојима, хероизму и обожавану хероја у историји*, стр. 300.

истински значи за заједницу, које су његове стваралачке моћи, друштвена и политичка ограничења, историјски домети и људски досези. Има оних врских личности које било где да живе и у којим друштвеним приликама, односима и дешавањима да се налазе увек дају свој лични, именски, неизбрисив печат, велики допринос и незабораван траг и у породици, учионици, радној организацији, књижевној задрузи, болници, науци, спорту, рату, музици, војсци, цркви и историји, политици, држави, региону и свету. Има легендарних личности које обележавају, именују и крсте и време и своју заједницу и епоху којој припадају.

Шта је човек⁷ и шта је личност. Не зна се шта је теже и комплексније за одређење, јасно поимање и прецизно дефинисање да ли човек или појам личности спада у најфундаменталније и највише употребљаване категорије у психологији па ипак је био узрок многим супротним гледиштима у оквиру те научне дисциплине. Настојећи да дође до дефиниције личности Г. Алпорт (G. Allport)⁸ је показао да постоје око 80 разних дефиниција личности, но све се оне могу свести на два у основи супротна схватања. По једном, бихевиористичком, личност је, пре свега понашање које човек показује у односу према средини и људима око себе... Тако се под 'снажном личношћу' подразумева и разуме човек који снажно утиче на своју околину. На другој страни се налазе школе дубинске психологије које сматрају да је личност оно што условљава и регулише понашање, што се налази 'иза' или 'испод' спољњег понашања: то су разни мотиви, интереси, ставови итд. То је жеља да се испод спољних, површинских слојева и...реакција човека уочи тенденција за захватањем оних 'слојева' у људској свести или подсвести које представљају најдубљу језгру човекових личности.⁹ Личност је стабилна организација индивидуалних карактеристика човека на основу којих се сваки појединаца разликује од осталих људи. Алпорт (Allport) који је значајан део рада посветио поимању личности закључује: „личност је динамичка организација, у оквиру индивидуе, оних психофизичких система који одређују њену јединствену подешеност према својој средини.“¹⁰ Загорка Голубовић даје сличну дефиницију личности као: „развојни организовани систем био–психичких и психо–социјалних својстава индивидуе, који јој омогућује да се активно односи према својој околини и да иступа као аутономни појединац.“¹¹ Које су битне одреднице за једну

7 „Аристотел је за човека говорио да је он 'zoon politikon' Linne га је назвао 'homo sapiens' а познати немачки психолог Muller-Freienfels употребио је израз 'homo histrio' тј. човек који има улоге. У свакој људској заједници а поготово у заједници као што је савремена која је толико комплексна човек није само 'политичко' и 'мудро' биће као што су рекли Аристотел и Лине већ је оно и биће улога и статуса јер 'игра' не само једну него веома бројне да не кажемо безбројне улоге.“ Види шире: Mladen Zvonarević, *Socijalna psihologija*, str.153.

⁸ Allport, G., *Personality: a psychological interpretation*, New York, 1937.

⁹ Mladen Zvonarević, *Socijalna psihologija*, str.135.

¹⁰ Allport, G., *Склоп и развој личности*, Култура, Београд, 1968.

¹¹ Загорка Пешић–Голубовић, *Личност и друштво*, Рад, Београд, 1968.

личност: „1) личност је дистинктивно својство човека она се везује само за лице, особу а не за ствар или једну апстракцију, 2) личност представља јединствену целину и непоновљиви ентитет 3) личност је отворен систем који остварује сталну интеракцију са средином. Ово поимање полази од Марксове социолошке концепције да је човек друштвено и историјско биће али и конкретни субјективни тоталитет. Друштво постоји и испољава се само кроз индивидуални живот, а индивидуа живи само као друштвено биће.“¹² Наравно да није лако и једноставно дефинисати сложену, противречну, динамичну и развојну друштвену, психолошку и историјску појаву као што је личност.

Однос између друштва и људске индивидуе је врло сложен, противречан и динамичан.¹³ Сложеност утицаја друштва на човека и човека на друштво произилази из чињенице да човек као јединка долази на заједнички свет са одређеним психичким предиспозицијама које се тек у друштву, животној и друштвеној заједници, развијају и чијим развојем индивидуа постаје личност. Јер, за сваког појединачног човека се може рећи да је индивидуа. Међутим, личност је она индивидуа која у интеракцији са другим индивидуама и друштвом развија одређене особине по којима се разликује од свих других појединаца, у том смислу се личност дефинише као: „јединствена организација својстава, која је формирана узајамним деловањем организама и социјалне средине“.¹⁴ Мора се имати на уму да без неких понашања, које човеку намеће (на овај или онај начин) друштво, појединци не би били у могућности да обликују и своје слободно изабрано понашање. У овом смислу се указује да је проблем човека, као друштвеног бића, проблем успостављања равнотеже између оних понашања које човек сам бира и понашања које му намеће друштво.¹⁵ Дијалектика јединства и противречности.

У социолошком смислу личност је појединац, друштвени индивидуум, али сваки појединац није нужно друштвена личност. Човек се рађа као биолошка јединка, а ступајући за свога живота у разне друштвене односе постаје и друштвена индивидуа. Човек је биће комуникације, симбола али и биће способно за одговорност и друштвено понашање. Социологија нема ни мало лак задатак да реши „загонетку човека“ јер

¹² *Социолошки лексикон*, Савремена администрација, Београд, 1982. стр. 321.

¹³ Када се говори о односу појединца и друштва онда социологија, као најопштија наука о друштву, има пре свега на уму следеће, а то је положај човека у конкретном друштву, колико човек ужива слободу у датом друштву, колико му друштвени односи омогућавају задовољење његових основних и појединачних интереса и потреба, каква човек има права, дужности и обавезе према друштву. „С обзиром на то, појединца могу везивати с друштвом односи у којима се појединац и друштво: готово потпуно поклапају; стално сукобљавају, а привидна равнотежа међу њима принудно разрешава, и налазе у противречности, али се она слободно и свесним усмеравањем разрешава.“ Група аутора, *Социологија*, Војноиздавачки завод, Београд, 1981. стр. 200.

¹⁴ Никола Рот, *Психологија личности*, Београд, 1963. стр. 7.

¹⁵ „Чини се да анализе *homo sociologicus*-а, бар у овом погледу потврђује дијалектички парадокс слободу и нужности.“ Ralf Dahrendorf, *Homo sociologicus*, Градина, Ниш. 1989. стр. 118.

социологија се бави човеком у „непосредном присуству друштва“ тј. са човеком који живи у друштву и ствара друштво, а како друштво не постоји независно од конкретних људи, то социологија у одређивању социолошког појма човека мора тражити ослонац у оној области где се укрштају појединац и друштво и настаје *homo sociologicus*¹⁶ тј. полазећи од њиховог места сусретања може дефинисати социолошки појам човека. „Свака друштвена јединка носи у себи само могућност да се, у одговарајућем друштвеним условима, формира у личност. Та могућност је садржана у човековом генеричком бићу... да је главна одлика човековог *генеричког бића*: могућност слободног и универзалног (свестраног) стваралаштва. Могућности човековог генеричког бића и њихово остваривање нису једном за увек одређена и непромењива величина. Напротив, њихово остваривање је сложен и противречан историјски процес. Колико човек историјски остварује могућност слободног и универзалног односа према природи и самосталност и слободу према друштвеној заједници, толико постаје друштвена личност.“¹⁷ Човек је основни елемент друштва, човек је посебно биће у свету. Закони друштва су такви какви јесу јер се односе на повезана понашања човека који као биће има своје сопствене законе. „Иако је тачно да је човек производ друштва и његових законитости, ипак је исто толико тачно да је друштво такво какво је управо зато... што је друштво људи, што су удружени људи, а не друга бића... То не значи наравно, да је људско друштво потпуно одређено човеком, па чак ни првенствено човеком. Али, значи да је човек један од чинилаца који га одређује.“¹⁸ Оно што у социолошком поимању човека¹⁹ битно јесте да човек поседује *стваралаштво, слободу и друштвеност*. Стваралаштво је особина својствена човеку. Човек овом моћи коју поседује производи нешто што пре није постојало, а што човек остварује по претходној замисли, тако да се стваралаштво јавља као чин човека који себе опредмеђује својим стварањем. Слобода као суштинска човекова

¹⁶ „На месту на коме се укрштају појединац и друштво стоји *homo sociologicus* човек као носилац друштвено предоређених улога. Појединац је, за социолога, скуп његових улога, али ове улоге, са своје стране, представљају друштво као неумољиву и наметљиву чињеницу.“ Ralf Dahrendorf, *Homo sociologicus*, Градина, Ниш, 1989. стр. 89.

¹⁷ Група аутора, *Социологија*, Војноиздавачки завод, Београд, 1981. стр. 203.

¹⁸ „...Човек има неке особине које су му дате као човеку и које га свуда прате, у сваком друштву као стално присутне, иако се наравно, у сваком друштву мењају, и то често врло знатно, тако да у једном нису исте као у другом. Другим речима, човек је свугде човек, ма колико био различит.“ Радомир Лукић, *Белешке социолога о појму човека*, Социологија, Београд, бр. 54/1962, стр. 99–100.

¹⁹ Личност као јединствена организација особина формира се узајамним деловањем појединаца и друштвене средине. Битна својства личности су њена стваралачка способност (која се испољава у способности да мења спољашњи свет и унутрашњом потребом за стваралаштво) социјалитет (укорењеност у друштвеној заједници и друштвени карактер људске природе), субјективитет (израз својеврсне индивидуалности) и интегритет (у којем се изражава кохерентна организација са свим психо–социјалним карактеристикама и омогућава релативно јединство у понашању и ставовима у различитим ситуацијама)...“ Данило Ж. Марковић, *Општа социологија*, Савремена администрација, Београд, 1993. стр. 187.

особина је неодвојива од стваралаштва јер стваралаштво може да испољи и искаже само слободан субјект као што се и слобода састоји у могућности стваралаштва. Постоји човекова духовна страна, човек је биће које ствара духовне творевине и избор врши не само на основу психичке слободе већ на основу и под дејством духовних творевина које ствара. Човек неизбежно тежи друштву јер се он не може испољити и остварити као човек без другог. Исто тако, све људске особине су усмерене на друге људе и постоје зато што постоје други. Када социологија проучава људску друштвеност која је део људске природе не сме заборавити човекову самосвест, слободу и стваралаштво.²⁰ Човек је бескрајно сложено биће. Тајна.

Колико су појединцу да би постао личност потребне слобода, стваралаштво и утопија лепо показује филозоф Ернест Блох да човек; „...мора привући нешто изван себе или изаћи изван себе да би уопште могао остати у себи. Без те 'трансцендентне реалности', без утапања у сферу високоидеализоване другости, тежње за утапањем у другог човека не може постављати мерила ни за себе ни за другог човека.“²¹ Човек- личност није циљ самом себи, није личност ту да служи своме телу и егу него напротив да даје себе другима.²² Човеку није довољна само датост живота, земља и његово тесно тело него он тежи да оствари идеале, њему су потребна крила, велики циљеви служења општем, заједничком и духовном добру. Личност увек предано служи другима и тако надзиђује, превазилази и надмашује себе, делећи несебично своју духовност и енергију светлости са другима и различитима он се умножава и обасјава и своје време и епоху у којој живи и оплемењује и чини бољима све људе око себе. Личност несебично даје и поклања себе да би трајао вечно, под ноге других, моћних и слабих подастире најбољи део себе да би изградио чврсти духовни мост према сваком узлетелом људском срцу, сваком слабом и запалом бићу потребном братске утехе и сваком пониженом створу.²³ Савремено, наше глобално и ужурбано доба је заборавило узвишену идеју и врлину служења другом и различитом човеку и својој заједници. Не може се градити људска заједница смисла на голом егоизму, незаситости, безумљу и похлепи појединаца.

Личности није довољно њено тело, један живот и једно старање о себи јер она има снаге, енергије, идеја, светлости и пожртвовања²⁴ за све-

²⁰ Данило Ж. Марковић, *Општа социологија*, Савремена администрација, Београд, 1993. стр. 184–185.

²¹ Блох Е., *Тибингенски увод у религију и савремени свет*, Нолит, Београд, 1973, стр. 33.

²² Личност над личностима Господ наш Богочовек Исус Христос, а што нас јеванђеља подсећају, пре него што ће почети Тајна Вечера, опрао је ноге сваком од апостола, чиме је хтео да их подсети на смерност, као једну од основних хришћанских врлина како треба потчињенима служити.

²³ Ево дела дугог писма који је Достојевски написао априла 1878. године и насловио „Московским студентима“. „Да би се приближио народу и остао уз њега, човек мора да се одучи од ниподаштавања које према њему гаји. Друго он мора да пронађе веру у Бога“.

²⁴ Карлајл је писао 1835. године како му литература већ 23 месеца није донела ни један пени. Када је послао рад Џону Стјуарту Милу о француској револуцији Мил му јави да га је нека несрећна слушкиња бацила у ватру после чега Карлајл није три дана могао ни јести ни пити.“ Тома Карлајл, *Наведено дело*, стр. VI

укупну заједницу, своју епоху и васцели људски род. Она се именује као један, али и мноштво, епохална личност не може да разабере и поднесе скученост, себичност и самодовољност него личност једино зна за више идеје, узвишене идеале и стазе које прелеће између човека и звезда и обасјава хоризонте људских запалих нада. Личност је наш брат, најбољи и највреднији део људског рода, онај корак и лет који жели да учини свако сапето биће али нема храбрости, пожртвовања, истрајности и довољно енергије дароване од неба. Личност жели да има лично име али и да сва друга имена људи узивиси у њиховом трајању, она увек бежи од мршаваг и општег просека, сивог трајања и обичних корака, јер свака врсна личност својим животом сведочи вечни протест човека као самосвојног и особеног бића да се сведе само на прости број, део безличне масе, да буде само један од многих и укалупљених људи. Човек-личност настоји да покаже најбољи део људског рода: његова крила, идеале, летове, наде, одважност у сусрету са опасностима дана, моћ и способност да се воле други и да се жртвује за блиско биће, да човек појединац жели да кроз своје поступке, живот, дела, подвиге, истрајност, ширину и визију живота буде изнад обичности дана, празног трајања. Дубоко је људско осећање, жеља и исконска потреба бити посебан и свет само за себе, запажен, посебан, личан, и све је то очајан и вредан вапај оног нашег врсног дела, дубоко људског и особног дела да будемо своји и својствени себи, лични и посебни, вредни и препознати и да у океану истих капљица воде видимо свој лик и крсно, коренско име, да будемо аутентично код себе и при себи.

Херман Хесе сјајно примећује: „дух воли оно што је чврсто, обликовано, он тражи да се може поуздати у своје знање, он воли оно што постоји, а не оно што постаје, он воли оно што је стварно, не оно што је могућно“. Личност напротив има и овај рационални део али њега носе и оне струје и крила утопије, она још нерођена зора и хоризонти могућег и зато су личности и визионари и предводници својих средина које виде даље, гледају дугорочније и воде своју заједницу према бољим решењима и срећнијим данима да човек и заједница филозофски речено буду већи од себе. Личност се не мири никад са постојећим²⁵ знајући и чврсто верујући да човек увек заслужује више и боље од датог и понуђеног друштвеног стања. Личност никад није без препрека, она увек у светлу новог времена и духа своје заједнице спознаје затечено и стваралачки мења обичаје, наслеђе и људе. Подухват је то врло тежак и неизвесан и понекад се чини и готово немогућ. Као померити планину или изменити ток дубоке и велике реке. То могу само ретки међу људима, личности које су обележиле своје и свако будуће време. „Сваки човек... не само учи него и ради; он духом који му је дат учи оно што је било; али тим истим

Тако се служи другима и своме времену на сопственој жртви, личном одрицању и чистим сузама наде.

²⁵ Човек који се у овом свету осећа добро и задовољно тешко да разуме било шта од његове тајновитости.

духом он открива даље, он проналази и смишља нешто сам од себе. Сасвим без оригиналности нема ни једног човека... он проширује, у нечему, свежим открићем, свој поглед на васиону...“²⁶ Чим има јасан поглед на васиону и природу личност тим погледом обухвата све око себе и у себи. Личност је оно израсло биће сталне и креативне промене, увек храбро да се суочи са свим изазовима новог и да дотрајале мешине мења и припрема чврсте посуде за ново вино. Цитирајући апостола Павла: „Држим све да су трице само да Христа задобијем“ (Филип 3,8), свети Николај српски наставља: „Велики људи су прожети или 'занети', једном једином великом идејом. Изван те идеје за њих је све споредно, ништавно, трице. Карађорђе је био такав – велики човек. Њега је заносила и прожимала таква велика идеја – ослобођење српског народа. Том идејом он је живео и дисао; о њеном остварењу је мислио дан и ноћ, на њој је радио до последњег даха и издаха. Све остало било је за њега незнатно и споредно.“²⁷ Личност најбоље резуме императив свога времена и онај судбински час када је зрела заједница за стваралачку промену.

Однос између личности и друштвене заједнице може да буде врло комплексан и сложен али и диманичан и он се креће од једне до друге крајности: где се истиче само значај друштва и где говоримо о такозваном тоталитаризму који апсолутизује интерес друштвене заједнице, док се интерес појединца занемарује и запоставља, док друга крајност пренаглашава интерес појединца (индивидуализам) где се појединац издваја и уздиже изнад целине и смисла свих друштвених односа. Тоталитаризам подразумева потпуно покоравање појединца интересима заједнице и да се личност увек жртвује за интерес заједнице. Има друштвено-историјских ситуација када је људска заједница у ванредним околностима и где ће се личност по природи ствари одрицати много тога добровољно и свесно, али то са друге стране не сме постати и када прође дата опасност и да такво ванредно стање постане и остане стални модел друштвеног живота. Када је заједница у великој опасности (рат, поплаве, катастрофе, епидемије, кризе, земљотреси) жртвовање од стране сваког појединца постаје мерило његове друштвене зрелости, моралне свести и снаге личности. Друштвима која су изграђена на тоталитарном моделу владања узор је аскетска и стоичка личност која је спремна да се увек и без остатка жртвује до самоодрицања и самонегације како би се слепо, потпуно и безусловно потичинила колективу. Тоталитарни модел заједнице нема поверења у човека, његову слободну вољу и личну иницијативу, деспотски и свемоћни владари не воле личности него анонимне појединце уместо врских личности воле да имају само масу безличних, сагнутих људи. Сваки историјски и друштвени тоталитаризам не воли било какав облик људске слободе, увек више поштује зацртани ред заједнице

²⁶ Тома Карлајл, *О херојима, хероизму и обожавању хероја у историји*, стр. 159.

²⁷ Велимировић Н., *Косово и Видовдан*, Библиотека “Словесник,” треће издање, Шабац, 1998, стр.149.

и слави државни поредак него лично слободарство и критичко (стваралачко) пропитивање²⁸. Сваки тоталитаризам увек сања о монополу владања, мишљења, деловања и контроли људског поступања, а у суштини сваки монопол је тамница слободарских идеја, оков стваралаштва и људске уметничке креације. Монопол је увек име смрти слободе.²⁹ Слобода је велика загонетка и тајна човека, историје и људске заједнице, отуда кроз историју толико много различитог и супротног поимања и тумачења тајне слободе.

Индивидуализам посебно наглашава слободу појединца³⁰ тако за либерализам као што и сам назив идеологије каже: „...слобода је врховна политичка вредност. Она се не види као апсолутна слобода, јер не представља право да се на било који начин наносе штете другим припадницима заједнице... модерни либерали подвлаче ‘позитиван’ појам слободе, који подразумева да је појединац аутономан и кадар да развије своје таленте.“³¹ Такав слободан човек би у Аристотеловом смислу био или Бог или звер³², јер му друштвена заједница није превише потребна, а он се понаша према својој и свакој заједници као претерано слободно, понекад, нажалост, као друштвено неодговорно и недовољно подруштвљено биће. У општој владавини индивидуализма имамо у основи егоистичку

²⁸ Личност је аутономна у мишљењу и понашању коју карактерише самосвојност, одсуство слепог потчињавања очекиваним моделима заједнице (конформизму). Начин мишљења и деловања аутономне личности је резултат њене целовитости и свестраности у развоју а не механичког одбијања и изоловања од друштвене средине.

²⁹ Достојевски у делу *Браћа Карамазови* посебно у делу *Легенда о великом инквизитору* излаже значајну идеју када говори о људској слободи, тој вечној и неодгонетној тајни људског постојања, као највећем терету; о томе да „нема непрекидније и мучније бригае“ за човека него онда када постане слободан. Зато слободан човек одмах тражи некога коме ће се потчинити, а тај неко мора бити нешто што је већ неоспорно, толико неоспорно да се сви људи одједном сложе да се томе потчине. Ф.М.Достојевски, *Браћа Карамазови*, књига I, стр.327.

Свети Николај Велимировић говори у делу *Земља недођија* следеће: „Без вере у Бога нити се робовање може издржати нити слобода одржати... По основном хришћанском учењу...циљ слободе је драговољно служење Богу и својим ближњим; служење из љубави...Што већа слобода, то мора бити већа лична служба и лична одговорност... И Син човечији није дошао да му служе, него да он служи’. Слободу треба схватити као светињу сједињену са истином и милости. Света истина, света слобода и света милост... неразделиво“.

³⁰ Према Хејвуду основне вредности либерализма су следеће: „Појединац. Док се у време феудализма на људе гледало искључиво као на припаднике одређених група, у тржишним друштвима у којима рационална објашњења умногоме замењују религију, појединци долазе у ситуацију да морају да доносе одлуке као јединке, а не као чланови групе. И класични и модерни либерали верују у примат појединца и сматрају да друштво мора да се устроји тако да свако може да оствари своје могућности у потпуности“. Хејвуд Е., *Politika*, CLIO, Beograd, 2004. str. 29–39.

³¹ Хејвуд Е., *Politika*, CLIO, Beograd, 2004. str. 29–39. Наводи се у: Дарко Гавриловић и други, *Митови либерализма*, Центар за историју, демократију и помирење, Нови Сад, 2010. стр. 52.

³² Друштва нема без појединца али ни личности изван конкретних историјски одређених друштвених односа.

индивидуу које је једнако себична, саможива и гледа само свој интерес како према својој заједници, друштвеној и државној целини тако и према сваком другом и различитом човеку. Искључиво појединачни интерес, лична промоција по сваку цену и што бољи друштвени положај су главни покретачи деловања такве саможиве личности која осим својих себичних интереса не види никакав шири друштвени интерес коме треба да служи³³, мислећи притом да је свет настао са њом и да ће он исто тако нужно са њеним физичким завршетком нестати и да је свет личних интереса и приватног поседовања целина, главни и основни смисао свих друштвених односа. Духовни људи знају да је пут егоизма, грабежи и саможивости дубоко погрешан, друштвено штетан, духовно сиромашан и у крајњем бесмислен³⁴ и да не води у поштен свет заједничког добра. Лично богатство није штетно и друштвено непожељно али је егоизам и саможивост који из тог обично произилазе друштвено опасно и погубно и за заједницу и сањано братство слободних људи. Глобализацију неки критикују јер са собом носи страх, несигурност и нестабилност, то је Урлих Бек (1992) назвао „друштво ризика“³⁵ кога обележава индивидуализам и слабљење традиције у коме неизвесност излази изван задатих оквира предвидљивости друштвених промена.

Шта треба да ради човек личност³⁶ у својој заједници, времену у коме живи и са људима који га окружују који јесу онакви какви јесу. Да се послужимо саветима Томаса Карлајна: „Живот је твоја својина; он је све што имаш, све чиме иступаш пред вечност. Делај, дакле, као звезда: 'без

³³ „Наше је доба... доба које готово одриче да постоје велики људи, одриче корист од великих људи.“ Ово говори Карлајл који живи у 18. веку, а шта да ми кажемо данас у доба владавине либералног капитализма и планетарног егоизма, саможивости, голог материјализма и беспоштедног богаћења, где моћни и силни људи уопште не гледају на друге, сиромашне и потлачене заједнице света, нити мисле о сутра људског рода. Они су мера свега, са њима нека пропадне све. Изнад њих нема граница нити вредности. Саможивост доведена до својих крајњих граница смисла.

³⁴ „Ни појединац нити народ не могу постојати без узвишене идеје...!“ (Фјодор Достојевски, 1821–1881).

³⁵ Beck, U.: *World Risk Society*, Cambridge, Polity Press, 1999.

³⁶ Треба наравно знати да уопште није лако бити личност и добар човек јер се таква појединаца сваки час налази на искушењу личног трајања и на исконској проби је својих чврстих и племенитих уверења, јер свако од других и различитих људи има право или узима себи за право да га оштро, подло, ниско и злобно напада због неког, често измишљеног разлога, притом доводи у питање његов живот и пређени пут, изазива, понижава и ставља на пробе и сваковрсна искушења. Добар човек и велика личност је посебно оштро нападан од злих, егоистичних, незадовољних и запалих људи којима смета све што је код другог човека усправно, племенито и прожето врлинама трајања, свака снага уверења и узвишена величина љубави. Пробада их као оштри мач светлост љубави и несебичног давања личности и трне им њихова доброта у злурадним очима, јер им пример великог човека и вредног бића показује све оно што они нису, а требали би бити као људи, јер то својом људском суштином и космичком појавом заслужују. Вредни људи и велике личности, ти ретки и врсни људи их на један величанствен, сталожен, миран и суштински начин дубоко и стално опомињу на неки њихов давно заборављени, затомљени и најбољи део Човека.

журбе али без починка'... Дато ти је једно време за пробу, друго никад нећеш имати. Вечности ће пролазити и пролазити, а теби друго неко време за пробу неће бити даровано“. Велики људи када раде узвишена дела они се не надају даровима овога света нити честим похвалама савременика, него се радују ретким душама, племенитим људима и чистим срцима који ће можда за њихова живота схватити њихове идеје, дела и намере, али још више њихов поглед је окренут према временима која долазе где ће они бити духовна браћа оним још нерођеним бићима, јер ће њихове идеје, светлости мисли и племенита дела наћи снажног одјека у грудима нових људи. Личности света сведоче о оним вечно људским дубинама и непролазним тајнама човека као великог и трајног бића космоса. Срећа је за велике људе да ће се увек наћи нека непредајна, песничка, истраживачка и радознала душа да их изведе из магли заборава и блата опште пролазности на светлост дана и да их оживи, покаже и прикаже нама присутнима како су живели, борили се и побеђивали ти громадни, часни и непредајни људи који су увек чврст и стамени темељ наших узвишених живота. Николај Велимировић каже: „Лако је... људима се борити и трпети кад се мора. Али... се са собом ухватит у коштац; своју вољу... исправати и очеличити...пред својим телом милијарде људи дрхће, мазе га, покоравају му се...“³⁷ То је најтеже. Личност се пре свега, као и свако створено биће, бори са својим слабостима, запалостима и посрнућима а затим са другим људима, групама и својом средином која често пута не разуме њихове визионарске намене, изазове трајања и наде новог доба.

Шта да ради човек-личност када види око себе пропаст, духовни пад и морално пропадање, да је све запало што би требало хитно подићи и животом усправити. Прво, мора да буде храбар³⁸ и охрабри свој и духове око себе, и да се не нада признању оних који су му блиски по хаљини и телу и стрпљиво и одлучно чека напад свих силника и моћника света. Човек се мора ослободити страха од промене и страха од средине и свих оних људи који су запали или који као и свака маса другачије од њега и ропске мисле. Личност кроз историју увек има потребну храброст да самосвојно мисли, дела, верује и да своју веру слободно исповеда у свету који није склон врсним људима, правој вери, херојима света, а ни лично-стима који се на било који начин уздижу изнад осталих. Личност пре свега мора да снагу потражи у самом себи³⁹ и да зна да ће највероватније

³⁷ Миливоје М. Јовановић, *Монах Калист*, Београд, 2011. стр. 63.

³⁸ „Храброст је... врлина. Права дужност једног човека јесте... савлађивати страх. Ми се морамо ослободити страха; ми уопште не можемо радити дотле. Догод један човек не згази страх ногом, дотле су његове радње ропске, не истините него подле па и мисли су му лажне, он мисли као роб и подлац...Треба да је човек храбар, и он мора бити храбар, он мора ићи напред и држати се као човек, ослањајући се безобзирно на одредбу и избор виших сила, и уопште не бојати се ничега...“. Тома Карлајл, *О херојима, хероизму и обожавану хероја у историји*, стр. 43. и даље од овог аутора: „Јер доиста је храброст и извор милосрђа, истине и свега, што је велико и добро у човеку“. Исто, стр. 48.

³⁹ Треба веровати у себе посебно у почетку када те нико или који ретки пријатељ и сродна душа следи јер ако и одмах паднеш када наиђу тешка искушења, неверице и

пострадати у свом роду који је и Богочовека разапео на Голготи и да непредајно следи своју звезду и своју мисију која ће у почетку имати мало или можда уопште неће имати поштоваоца и следбеника.⁴⁰ Личност мора да се опреми љубављу и стрпљењем, ако треба да страда и буде понижавана подметањима сваке врсте и многоврским људским злобама која опраштају човеку корака све осим успеха на било којем плану рада, живота и трајања. Личност својим животом и делима сведочи колика је снага оних људи који су најистрајнији, најупорнији и који имају довољно непредајне снаге да иду напред⁴¹ и онда и појединачно-личност схвати да може да направи чудо и подвиг тамо где је некад растао коров људске небриге, лењости, тупости и сваког немара. Коров почиње да се људском снагом, идејом и упорношћу заједнице претвара у шарене цветне стазе за нека нова поколења, и онде где је све било запало и покуњено почиње да се рађа нада и да се и они људи који су око личности клонули духом да се из пепела уздижу, а сила која све на свету створених бића преображава јесте љубав пред којом нема одбране. У човеку је и добро и зло и полет и снага и пад и пропадање. Има време раста и време пада, и у сваком времену човек мора да се суочи са собом какав јесте и да из времена и датих друштвено-историјских околности учини највише што могу он и његов род. Човеку једино и заувек остаје борба и суочавање са свим изазовима живота, трајања и света. Човек нема други живот, друго време и вечно трајање него само свој живот, своје окружење, свој дан и дом, свој народ и своје време са којима мора да се суочи на прави и једини начин да му гледа право у очи и да од сваког тренутка узме оно што највише може за себе, своју породицу, заједницу и човечанство.

Човек личност је стоик, аскета и човек љубави који се никад не предаје ни пред највећим искушењима и да је човеков живот пре свега борба и да смо послани на овај свет не да би уживали у лажном сјају који нестаје са сваком заласком сунца, него да се боримо за трајније и лепше сутра и да окупимо све оне који су спремни да нас на том путу искушења и препорода прате. Велики човек је у сагласности са истином и тајном

пропитивање самог себе никад нећеш стићи до неке сунчане обале Смисла или до неког прозачног брега успеха и вредне истине.

⁴⁰ „Мухамед је за три године добио изгледа само 13 присталица. Ниче је своје дело 'Тако је говорио Заратустра' продао у неколико примерака.“ Тома Карлајл, *О херојима, хероизму и обожавану хероја у историји*, стр. 79.

⁴¹ Свака личност мора да има своје животне, личне, професионалне и историјске патње, честа понижења, неразумевања средине, прогоне и подметања моћника, али је време, и њихова непресушна вера, снага љубави, божански глас и светлост у њима онај пастир који их је увек водио. Зато је свако ново и будуће време само време великих и непредајних људи који су постали дивови јер су све делили са другима, они који су у њихово доба били силници и одлучивали о животима, градовима и империјама сада се спомињу само као мање важни људи који су личностима света подметали и спречавали у делима светлости и добра, или помагали њихову просветитељску мисију и препознали или прозрели њихов божански, морални и етички дар.

света оно што он ради јесте на добробит човека и света. Оно што је код личности и великих људи неуништиво јесте истинска вера да се не ослањају на пролазно време него на вечна времена и на непролазне вредности и на оно што нама у аманет оставио Господ наш и славни преци и сви они далеки људи које памте векови и генерације и на чијим широким плећима почива цео људски род.

Будимо део тих великих људи и златних ризница добра, а не они људи које ће продати свој усправан ход за мало пролазног задовољства и сласти, за лажну величину, прљави новац, неко сирото признање, јер лаж у свету створених људи јесте моћна али није свемоћна, лажно успињање на врх моћи има предности јер не троши снагу човека који је и нема али није уопште за дуга века јер ће увек и кад-тад доћи време које ће сведочити о правим вредностима. „Па онда помислите шта само време учини... како један човек, који је био велики за живота, постаје десет пута већи после смрти... како једна ствар расте у људском сећању... кад је љубав, обожавање и све оно што је у људском срцу подстичу“⁴² и даље: „Смисао живота овде на земљи... је у овоме; развијати своје ја, радити оно зашто је човек способен. То је потреба за људско биће, први закон нашег живота“.⁴³ То је плодносна свест човека која га уверава у његово генеалогско стабло, да није пука јединка која настаје рађањем и ишчезава смрћу, већ део великог покрета и наследник врлина и вредности стечених трудом низа генерација предака, али и истовремено и њихов узгајивач и бранилац.

Велики човек и личност света је див сећања и матица наде.

Литература

1. Карлајл Т. О херојима, хероизму и обожавању хероја у историји, Српска књижевна задруга, Београд, 1903. (превод Божидар Кнежевић)
2. Толстој ЛН. Пут у живот, II део, Златна књига, Лесковац, 2009. (орг. Лев Николаевич Толстой, Путь жизни,)
3. Група аутора, Социологија, Војноиздавачки завод, Београд, 1981.
4. Блох Е., Тибингенски увод у религију и савремени свет, Нолит, Београд, 1973.
5. Енциклопедија политичке културе, Савремена администрација, Београд, 1993.
6. Beck, U.: World Risk Society, Cambridge, Polity Press, 1999.
7. Велимировић Н., Косово и Видовдан, Библиотека “Словесник,” треће издање, Шабац, 1998.
8. Hejvud E., Politika, CLIO, Beograd, 2004.

⁴² Наводи се према: Тома Карлајл, *О херојима, хероизму и обожавању хероја у историји*, стр. 35.

⁴³ Тома Карлајл, *О херојима, хероизму и обожавању хероја у историји*, стр. 301.

9. Гавриловић Д. и други, Митови либерализма, Центар за историју, демократију и помирење, Нови Сад, 2010.
10. Лукић Р. Белешке социолога о појму човека, Социологија, Београд, бр. 54/1962.
11. Марковић ДЖ. Општа социологија, Савремена администрација, Београд, 1993.
12. Dahrendorf R. Homo sociologicus, Градина, Ниш, 1989.
13. Рот Н. Психологија личности, Београд, 1963.
14. Олпорт Г.Склоп и развој личности, Култура, Београд, 1968.
15. Пешић-Голубовић З. Личност и друштво, Рад, Београд, 1968.
16. Социолошки лексикон, Савремена администрација, Београд, 1982.
17. Јовановић ММ. Монах Калист, Београд, 2011.
18. Allport G. Personality: a psychological interpretation, New York, 1937.
19. Zvonarević M. Socijalna psihologija, Školska knjiga, Zagreb, 1985.